

03.03.2022

Dnro TAS/8/2022

Valtiovarainministeriö
Lausuntopalvelu.fi

Viite: VN/25041/2020

Henkilötunnusjärjestelmän uudistaminen

Valtiovarainministeriö on pyytänyt tasa-arvovaltuutettua lausumaan henkilötunnusjärjestelmän uudistamista koskevista säädös- ja muista ehdotuksista. Luonnoksessa hallituksen esitykseksi ehdotetaan muutettavaksi muun muassa väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annettua lakia (VTJ-laki, 661/2009) ja tietosuojalakia (1050/2018). Esityksen yhtenä tavoitteena on mahdollistaa sukupuolineutraali henkilötunnus muuttamalla henkilötunnuksen rakennetta ja poistamalla siitä tieto henkilön sukupuolesta.

Yleiset huomiot esityksen tavoitteista

Tasa-arvovaltuutettu vastaa saamaansa lausuntopyyntöön toimivaltansa mukaisesti sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta.

Naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain (609/1986, tasa-arvolaki) tarkoituksena on estää sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä. Säännökset sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvasta syrjinnästä ovat tasa-arvolaisissa erityisesti sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten kuten transihmisten ja intersukupuolisten suojelemiseksi syrjinnältä.

Tasa-arvolain 4 §:n mukaan viranomaisten tulee kaikessa toiminnassaan edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Tasa-arvolain 6 c §:n mukaan viranomaisten tulee lisäksi ennaltaehkäistä sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti.

Tasa-arvovaltuutettu kannattaa ehdotusta muuttaa henkilötunnuksen rakenne sukupuolineutraaliksi.

Sukupuolineutraalia henkilötunnusta koskevat huomiot

Sukupuolیتiedon sisältyminen henkilötunnukseen ja tämän tiedon tarpeetoman laaja käyttö altistaa sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuvalla syrjinnälle.

Kuten esityksessä tuodaan esille, henkilötunnusta käytetään sen ensisijaisen käyttötarkoituksen, henkilön yksiselitteisen yksilöinnin, lisäksi monissa asiointitilanteissa usein apuna henkilön tunnistamiseen. Henkilöllisyyden varmistamistarkoituksessa henkilötunnusta tai henkilötunnuksen loppuosaa saatetaan siis kysyä asiointissa. Vastaavasti henkilötunnuksen loppuosan sisältämälle sukupuolیتiedolle on annettu merkitystä henkilön tunnistamisessa, vaikkei naiseksi tai mieheksi tunnistaminen olisi tarpeellista.

Nykyinen henkilötunnukseen sisältyvä sukupuoli-tieto ja tiedon automaattinen käsittely voi lisäksi altistaa laajemmin henkilön sukupuoleen perustuvalla syrjinnälle. Tasa-arvovaltuutettu kiinnittää huomiota siihen, että yhä useammalla toimialalla päätöksentekoa on automatisoitu. Sukupuolineutraalin henkilötunnuksen käyttö saattaa vähentää sukupuoleen liittyvän algoritmisen automaattisen päätöksenteon syrjivyyttä.

Sukupuolen ilmeneminen henkilötunnuksesta aiheuttaa erityisesti ongelmia niille, joiden sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu eivät vastaa heidän oikeudellista sukupuoltaan. Tasa-arvovaltuutettu katsookin, että muutos ennaltaehkäisee erityisesti sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää, vähentää henkilöiden väärinsukupuolittamista sekä parantaa transihmisten ja intersukupuolisten henkilöiden yksityisyydensuojaa.

Kun henkilötunnuksesta poistetaan sukupuolimerkintä, etuna on myös se, että transsukupuoliset eivät enää tarvitse uutta henkilötunnusta sukupuolen vahvistamisen yhteydessä eikä heidän tarvitse uusia sen vuoksi esimerkiksi työ- ja opiskelutodistuksiaan. Toisaalta sukupuolineutraali henkilötunnus on tarkoitus ottaa käyttöön vasta vuoden 2027 alusta. Siksi jatkossakin niillä henkilöillä, jotka ovat saaneet henkilötunnuksen ennen vuotta 2027, säilyy tarve vaihtaa henkilötunnus, jos he kokevat kuuluvansa toiseen sukupuoleen kuin mihin heidät on merkitty.

Henkilötunnuksen nyky rakenne sisältää sukupuoli-tiedon, joka on joko nainen tai mies. Vaikka tätä juridiseksi sukupuoleksi kutsuttua sukupuoli-tietoa ei enää tulevaisuudessa näkyisi henkilötunnuksesta, on toisaalta tärkeää, että sukupuoli-tieto on edelleen tallennettuna esimerkiksi väestötietojärjestelmässä ja tieto ovat käytettävissä niissä tilanteissa, joissa se perustellusti tarvitaan.

Esityksessä on todettu, että muutos vaikuttaisi niiden organisaatioiden menettelytapoihin ja tiedonhallintaan, joilla on edelleen tarve käsitellä

ihmisten sukupuoli tietoja. Käytännössä näiden yksityisten ja julkisten organisaatioiden olisi tehtävä tietojärjestelmiinsä sellaiset muutokset, joiden myötä sukupuoli tieto vastaanotettaisiin ja muuten käsiteltäisiin henkilötunnuksesta erillisenä tietona. Esityksen mukaan tämä tarkoittaisi tyypillisesti lähinnä erillisen tietokentän luomista tietojärjestelmiin sukupuolta koskevalle tiedolle. Tasa-arvovaltuutettu pitää hyvänä, että ehdotetun muutoksen myötä organisaatiot arvioisivat tarkemmin, edellyttääkö organisaation toiminta rekisteröidyn henkilön sukupuoliedon käsittelyä.

Juridista sukupuolta koskeva tieto luovutettaisiin vuodesta 2027 alkaen väestötietojärjestelmästä VTJ-lain 4 luvussa säädettyjä periaatteita noudattaen erillisenä tietona.

Kuten esityksessä todetaan, moni yksityisen ja julkisen sektorin organisaatio ja niiden käyttämä tietojärjestelmä lukee henkilön syntymäajan ja sukupuolen suoraan henkilötunnuksesta. Toisaalta esityksessä todetaan, että moni sukupuoli tieto toiminnassaan käsittelevä organisaatio ei tälläkään hetkellä lue tietoa henkilötunnuksesta, vaan käsittelee sukupuoli tietoja jo nyt kokonaan erillisenä tietona. Esityksessä ei kuitenkaan tuoda esille, miten eri organisaatiot päättelevät tai saavat tiedon henkilön sukupuolesta silloin, kun tieto ei perustu henkilötunnukseen.

Esimerkiksi Puolustusvoimat määrää miespuoliset Suomen kansalaiset vuosittain osallistumaan kutsuntoihin automaattisesti henkilötunnuksen sukupuoliedon perusteella. Lisäksi esityksessä korostetaan erityisesti terveydenhuollon ja vakuutusalan tarvetta sukupuoli tiedolle. Esityksen valmistelun yhteydessä toteutetussa kyselyssä myös yritysten ja oppilaitosten tarve käsitellä työntekijöiden ja opiskelijoiden sukupuoli tietoja lakisääteisten tehtävien toteuttamiseksi nousi laajasti esiin.

Tasa-arvovaltuutettu kiinnittää huomiota tältä osin siihen, ettei esityksessä ole yksiselitteisesti todettu, missä tapauksissa organisaatiot voivat itse määrittellä erillisen sukupuolta koskevan tietokentän ja siihen syötettävän tiedon. Milloin organisaatioilla on mahdollisuus itse määrittellä ja päättää, koskeeko sukupuoli tieto juridista, väestörekisteriin merkittyä sukupuolta, vai voiko sukupuolipuoli tieto perustua joissain tapauksissa esimerkiksi itsemäärittelyyn.

Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä tässä yhteydessä muistuttaa, että henkilön juridinen sukupuoli tieto ei ole arkaluontoinen henkilötieto. Sen sijaan tieto henkilön transtaustasta, sukupuolen vahvistamisesta ja kuulumisesta sukupuolivähemmistöön on yksityisyyden suojan piiriin kuuluvaa tietoa.

Esityksessä tuodaan esille tasa-arvolaisissa säädetty tilastointi- ja raportointivelvoitteet, jotka edellyttävät sukupuoli tiedon merkitsemistä työnantajien ja oppilaitosten henkilörekistereihin. Tiedot sukupuolesta ovat tärkeitä seurattaessa naisten ja miesten asemaa yhteiskunnassa ja suunniteltaessa ja

toteutettaessa tämän pohjalta yhteiskuntapoliittisia toimenpiteitä. Tietoja sukupuolesta tarvitaan myös edistettäessä naisten ja miesten välistä tasa-arvoa työpaikoilla, oppilaitoksissa ja viranomaisten toiminnassa.

Tasa-arvovaltuutettu

Jukka Maarianvaara

Tämä asiakirja on lähetetty vastaanottajalle sähköisesti. Asiakirjan allekirjoitettu taltiokappale säilytetään tasa-arvovaltuutetun toimistossa.